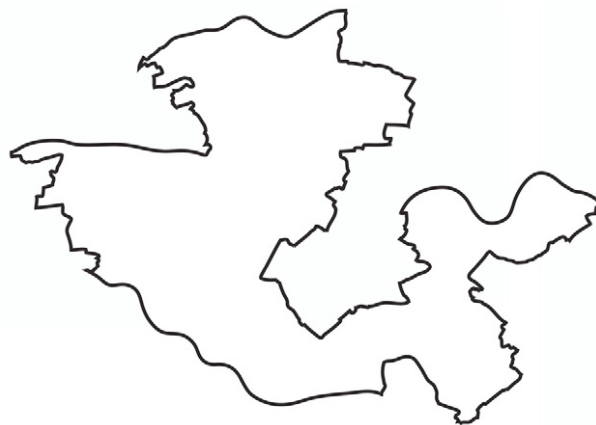

Advies regioarcheoloog

aan: Koen Antonise, gemeente Beuningen
cc:
van: Paul Franzen
ons kenmerk: I 01 05 003
datum: 12 december 2012 / 15 januari 2013
betreft: Weurt, Pastoor Van der Marckstraat ong.

omschrijving project

Aan de Van der Marckstraat in Weurt, gemeente Beuningen is dhr. Kersten van plan een aantal huizen te bouwen. Daarbij kunnen in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord. Op basis van de Monumentenwet 1988 en het vigerend gemeentelijk beleid is daarom onderzoek noodzakelijk om vast te stellen of er inderdaad sprake is van archeologische waarden die door de voorgenomen ontwikkeling verstoord zullen gaan worden.

beschrijving huidig en toekomstig gebruik

Het onderzochte terrein is momenteel in gebruik als weiland met daarom (jonge) aanplant van bomen. Het terrein wordt geflankeerd door twee bebouwde percelen, de weg en aan de noordzijde door de zuidelijke Waaldijk. Volgens de plannen zullen er aan de straatzijde een drietal huizen met schuur/garage komen, en op het achterste deel een groter vrijstaande woning, eveneens met bijgebouw. Deze vierde woning zal toegankelijk zijn via een aan te leggen pad / weg langs de westelijke rand van het perceel.

bespreking uitgevoerd onderzoek

In opdracht van Eelerwoude uit Culemborg heeft Econsultancy een bureauonderzoek met aansluitend verkennend booronderzoek uitgevoerd op het genoemde terrein. Het hier besproken rapport is daar de schriftelijke weerslag van.

- G.W.J. Spanjaard, *Archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek Pastoor Van der Marckstraat (ong.) te Weurt in de gemeente Beuningen*, Econsultancy rapport 12063466, Swalmen 2012.

Uit het bureauonderzoek komt een gespecificeerde archeologische verwachting, die in het aansluitende verkennend booronderzoek getoetst is. Deze verwachting is als volgt uitgesplitst:

• resten jagers/verzamelaars:	middelhoog
• late ijzertijd – vroege middeleeuwen	middelhoog
• volle middeleeuwen - nieuwe tijd:	hoog

Deze verwachting ligt in lijn met de beleidskaart van de gemeente Beuningen, die aan dit gebied een hoge verwachting toekent. Deze verwachting staat in relatie met het landschap en de in de nabijheid aangetroffen sporen en vondsten. Het is ook in lijn met de resultaten van (recent) onderzoek in een wat ruimere omgeving, met name op het grondgebied van de gemeente Nijmegen.

In het rapport wordt niet dieper ingegaan op de omvang en diepte van de voorgenomen bodemverstoringen. Daarom is de gemeente Beuningen gevraagd de beschikbare data te leveren. Omdat er nog geen gedetailleerde plannen voorliggen, zijn de extra gegevens beperkt tot een schets van de plannen, waardoor wel al meer duidelijk is geworden. Tevens is het terrein zelf bekeken.

Het rapport bevat o.a. een kaart met het plangebied geplot op de archeologische beleidskaart van de gemeente Beuningen (figuur 10). Helaas is dit niet de actuele beleidskaart, uit 2010, maar de oude versie uit 2007. We zien dit ook terug in de literatuurlijst. Dat is slordig, maar in dit geval is er aan het beleid in dit gebied niets veranderd.

Bij de gespecificeerde archeologische verwachting worden de gebruikelijke tijdsperioden voorafgegaan door een type samenleving: dat van jagers/verzamelaars. Licht ongewoon, maar voor de ervaren lezer nog wel te volgen.

Het onder 4.2 genoemde baksteenfragment wordt als “vermoedelijk daterend uit de Nieuwe tijd” beschreven. Hoezo? De baksteenproductie in de Romeinse tijd bij de Holdeurn (ten oosten van Nijmegen) heeft op grote schaal bakstenen dakpannen, vloertegels, hypocausttegels en andere producten opgeleverd, die op zeer grote schaal in en rond Nijmegen gebruikt zijn. Veel van dit materiaal is ook in de (vroege) middeleeuwen hergebruikt. In de regio Nijmegen is de elders gebruikelijke aanname dat baksteen uit de nieuwe tijd zal stammen niet geldend.

Verkennd boren is vooral geschikt om de landschappelijke opbouw en de aanwezigheid van verstoringen in kaart te brengen. Sowieso is booronderzoek niet of minder geschikt om bepaalde archeologische complextypen aan te tonen, zoals grafvelden en lineaire elementen (zoals wegen).

Wat in het rapport ook niet aan de orde komt is het oneven oppervlak van het terrein en dat het opvallend lager ligt dan aangrenzende terreinen. Is dit het gevolg van afgraven? Of zijn de naastgelegen terreinen (met een reden) opgehoogd? De foto hieronder laat het terrein zien.

Afb. 1 Het terrein gezien van af de weg, met de dijk op de achtergrond.

Tevens is door initiatiefnemer al meteen een second opinion ingediend, die enkele aspecten van het rapport in twijfel trekt. Blijkbaar is er tussen de auteur van de second opinion en het onderzoeksbureau van het eerste rapport al contact geweest, waarbij de laatsten geen aanleiding hebben gezien om hun standpunten in het onderzoeksrapport aan te passen.

De second opinion gaat in op de volgende punten uit het rapport:

- oeverafzettingen;
- de kans op sporen in die oeverafzettingen;
- de kans dat vondsten in oeverafzettingen, niet zijnde ophoging of woongrond, *ex situ* zijn (van elders komen);
- de kans dat er bewoning heeft plaats gevonden in een inactief vlechtend riviersysteem;
- de herkomst van de kleiige afzettingen: van de rivier of de spoelzandwaaierhoogvlakte.

Ten aanzien van de conclusie van het rapport worden de volgende punten bekritiseerd:

- type, omvang en locatie nader onderzoek;
- effecten van dijkdoorbraak op sporen als wegen en funderingen;
- het doel van de AMZ;
- hoe aannemelijk is bebouwing daterend tussen 1500 en 1800?
- binnen 1 km rondom het plangebied bevindt zich geen behoudenswaardige archeologie, m.u.v. een mogelijk Romeinse weg (850 m ten zuidoosten)

De conclusie van de second opinion is dat het voorgestelde vervolgonderzoek niet proportioneel is en niet logisch volgt uit het (boor) onderzoek.

Het rapport stelt dat er kans bestaat op archeologische resten in de ondergrond, de second opinion trekt de motivatie van dit standpunt in twijfel, en daarmee ook het uitgebrachte advies voor een vervolgonderzoek.

Zonder alle standpunten en meningen te herhalen, wil ik wel op enkele zaken ingaan:

- Met de opsteller van de second opinion denk ik dat er weinig kans is op het aantreffen van sporen uit de steentijd. Vanaf de bronstijd zien we echter dat dit landschap meer en meer in gebruik is genomen, waarbij we tegenwoordig steeds meer zien dat ook marginalere delen van het toenmalige landschap in gebruik waren.
- De bij het onderzoek voorafgaand aan de aanleg van de nieuwe stadsbrug aangetroffen wegen zijn niet mogelijke wegen, maar mogelijk Romeinse wegen. De nadruk ligt niet op mogelijk, maar op Romeinse. Een daarvan is aangetroffen binnen de contouren van een oud wiel, het restant van een dijkdoorbraak. Gezien het voorkomen van weggreppels en de locatie, namelijk tussen de westelijke poort van de Romeinse stad Ulpia Noviomagus en een reeks van Romeinse villa's op en langs de zuidelijke Waaloever, is een datering in de Romeinse tijd niet onlogisch. Het rapport waarin deze wegen worden beschreven is Roode, F. de (2010), *Proefsleuvenonderzoek en waarnemingen in het plangebied Stadsbrug en Park West*, Bureau Archeologie en Monumenten gemeente Nijmegen, Rapport 19.
- Het belang van wegen, met name Romeinse wegen, is groot. Wegen structureren niet alleen nederzettingen, maar ook het platteland. Langs wegen ontstaat bebouwing, er liggen grafvelden, en vanaf wegen kan het landschap verder ontsloten worden. Hieronder volgt een beschrijving van Zone Z-33 Weg naar Beuningen, uit de Nijmeegse Archeologische Beleidskaart. Z-33 is het gebied ten oosten van het onderzochte terrein, op het grondgebied van de gemeente Nijmegen.

Zone: Z-33. Weg naar Beuningen

Status: *Zone met een archeologisch belang (waarde 2)*

Omschrijving

Tijdens het archeologische onderzoek op het terrein van de voormalige houthandel Key aan de Weurtseweg is in het midden van de jaren 90 van de vorige eeuw een van twee doorgaande wegen (oost–west) in de Romeinse stad aangesneden. Aan de westzijde ver– laat deze *Ulpia Noviomagus* via een poort in de richting van Weurt, Beuningen en Ewijk. Vermoedelijk zijn de huidige Weurtseweg en verder naar het westen, aan de overzijde van het Maas–Waalkanaal, de Van Heemstraweg, de navolgers van deze bijna 2000 jaar oude Romeinse weg.

Literatuur: Willems 1981/1984.

Archeologisch belang van de zone

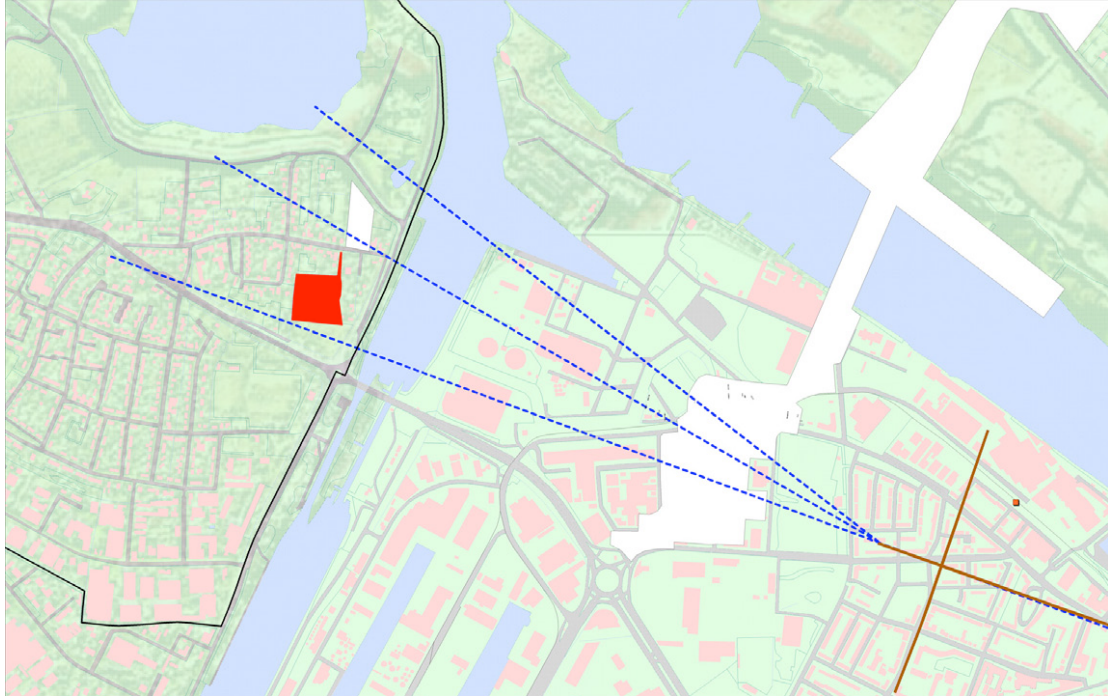
De Romeinse weg naar Weurt, Beuningen, Ewijk en verder moet een belangrijke ader zijn geweest tussen Ulpia Noviomagus en de Romeinse villa's, grootschalige landbouw- bedrijven, die langs deze weg zijn gelegen. Om die reden is het van belang om deze weg en de hieraan gelegen nederzettingen en andere sporen te kunnen onderzoeken. Omdat het verloop van de weg niet precies bekend is, is het niet mogelijk om de contouren van de zone exact vast te stellen. Het is wel belangrijk om dit verloop precies vast te kunnen leggen, omdat dat gevolgen heeft voor archeologisch onderzoek in de directe omgeving ervan. Gezien het feit dat nederzettingen langs dergelijke doorgaande routes vaak als lint- bebouwing zijn aangelegd, kan deze bebouwing gemakkelijk over het hoofd gezien worden als de exacte route van de weg niet bekend is.

Archeologisch kader

De Romeinse infrastructuur was zeer uitgebreid. De belangrijkste doorgaande wegen werden door de Romeinen in eerste instantie aangelegd voor militaire doeleinden – het snel verplaatsen van troepen – maar daarnaast werden ze natuurlijk ook door burgers gebruikt. Grootschalige handel vond vermoedelijk voornamelijk via water plaats, maar voor de meer lokale handel, en voor handel naar plekken die niet via water bereikbaar waren, zullen de wegen zeker ook gebruikt zijn.

Romeinse wegen waren belangrijke ankerpunten in de infrastructuur, waarlangs veel activiteiten plaatsvonden, die gerelateerd waren aan het passerende verkeer. De ligging van de Romeinse wegen is dan ook voor een deel bepalend geweest voor de nederzettingen- structuur in de Romeinse tijd. Langs de doorgaande wegen ontstonden nederzettingen die vaak hun bestaansrecht dankten aan het verkeer op deze wegen. Dit soort nederzettingen had vaak de vorm van lintbebouwing. Ook de grafvelden die bij deze nederzettingen hoorden, werden bij voorkeur langs de weg aangelegd. De weg richting Beuningen–Ewijk is van groot belang geweest voor de aanvoer van voedsel voor de bewoners van Ulpia Noviomagus.

- Ik heb de meest recente inzichten in het verloop van de mogelijke wegtracés in de onderstaande kaart geplot. Er zijn drie tracés weergegeven, door middel van stippellijnen. Van onder naar boven zijn dit: de weg door de stad Ulpia, via de westpoort, loopt rechtdoor; de weg vanuit Ulpia loopt, loopt via de westpoort, via de zuidelijkste van de twee aangetroffen wegen in het plangebied van de nieuwe stadsbrug; en de noordelijkste lijn geeft de variant weer die via de noordelijkste van de twee gevonden stukken weg loopt. De kaart staat hieronder weergegeven.

Afb. 2 Geprojecteerde Romeinse wegen die de Romeinse stad verbinden met de nederzettingen in het Land van Maas en Waal.

- In deze opzet loopt de middelste lijn door het plangebied. Nu zijn hierbij enkele kanttekeningen te maken. Ten eerste is het niet zuiver om deze lijnen als de weg te zien, eerder als een zone waarbinnen de weg gelegen heeft. Vandaar ook de benaming wegtracé. Ten tweede is het niet aannemelijk dat de weg uit de westpoort van de stad als een kaarsrechte streep door het landschap loopt. Veeleer moeten we aannemen dat het wegtracé naar het westen toe zal gaan afbuigen, om zo de rivier te gaan volgen. Of de weg dan door het plangebied gelopen heeft is dus niet zeker.
- Het doel van het archeologiebeleid van Beuningen is in overeenstemming met het landelijke beleid: waar mogelijk de archeologie te sparen door deze *in situ* te behouden.
- Oeverwaldoorbraken en dijkdoorbraken zijn niet altijd makkelijk van elkaar te onderscheiden, en zoals het aantreffen van een Romeinse / middeleeuwse weg binnen de contouren van een wiel in Nijmegen heeft laten zien: de gevolgen kunnen meevallen (het erosief aspect).
- Ondanks de twijfels die geuit zijn, bestaat er de kans op de aanwezigheid van archeologische waarden binnen het plangebied. Of deze behoudenswaardig zijn weten we niet. De gebruikte methodiek is niet geschikt om wegen en grafvelden op te sporen, twee mogelijke complextypen in of nabij het plangebied.

conclusie

Op basis van het uitgevoerde onderzoek wordt een vervolg door middel van proefsleuven aanbevolen. Een second opinion betwijfeld dit.

Het uitgevoerde onderzoek heeft niet kunnen uitsluiten dat er archeologische waarden aanwezig zijn, en ook de second opinion heeft niet met zekerheid kunnen aantonen dat er geen archeologie in het geding is. Wat een en ander wel duidelijk maakt is dat zorgvuldig werken en logisch redeneren naar een conclusie toe belangrijk zijn.

advies

Gezien de uitkomsten van het rapport lijkt een vervolg logisch. De vraag is alleen in welke vorm. Er lijken twee opties te zijn:

1. het terrein wordt (plaatselijk) opgehoogd, wat in overeenstemming lijkt te zijn met de bebouwing links en rechts van het perceel, alsmede het aan de overkant gelegen huis. Door het ophogen zal de (vorstvrije) fundering niet in contact komen met mogelijk archeologisch interessante lagen, en dan geldt simpelweg dat wat niet verstoord gaat worden, ook niet verder onderzocht, of beschermd, moet worden. Paalfunderingen blijven mogelijk, zeker als deze slechts een gering deel van de ondergrond verstoren door middel van hun omvang en door verdringing. De gevolgen voor de waterberging zullen wel doorgerekend moeten worden, dit kan namelijk betekenen dat de bestaande sloten of groter moeten worden (= graafwerkzaamheden = kans op verstoren archeologie) of met extra sloten aangevuld / uitgebreid moeten worden. Het lijkt me handig dit door te spreken zodra duidelijk is welke keuzes gemaakt (moeten) worden. Hieronder staat een foto met het niveauverschil met het westelijke perceel.

Afb. 1 Het westelijke perceel, met bebouwing, ligt duidelijk hoger. In de omgeving liggen meer gebouwen op een verhoging (pol of woerd), zodat dit stedenbouwkundig een acceptabele oplossing lijkt.

2. De tweede optie is dat het uitgraven van de bouwkuipen archeologisch begeleid gaat worden, onder protocol proefsleuven. Dat wil zeggen dat de archeologen de kuip uitgraven, alle aanwezige archeologie registreren en in hun rapport een advies schrijven waarin de waardestelling van het terrein opgenomen wordt. Hiervoor is een door de gemeente Beuningen goed te keuren Programma van Eisen noodzakelijk, waarin o.a. zal moeten worden opgenomen dat bij het aantreffen van belangrijke sporen deze, na overleg, geheel uitgegraven / onderzocht moeten worden. Een archeologische begeleiding is een activiteit die alleen uitgevoerd mag worden door een bedrijf dat daarvoor een vergunning heeft gekregen. Een lijst met namen van dergelijke bedrijven is te vinden op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (zoeken op: opgravingsvergunning). Zij kunnen ook een benodigd PvE opstellen.

De keuze van initiatiefnemer om meteen al een second opinion op te stellen is ongewoon. Ik heb mezelf afgevraagd of ik tot een ander advies zou zijn gekomen als er geen second opinion zou zijn geweest. Ik denk niet, dit nu uitgebrachte advies is praktisch van aard, gefundeerd en is in lijn met eerder uitgebrachte adviezen.

15 januari 2013
PF